

ROMANA YENİ BİR BAKIŞ: TÜRK ROMANINDA ERKEKLİK VE MİLLİYETÇİLİK (1908-1923)

A New Perspective to Novel: Masculinity and Nationalism in Turkish Novel
(1908-1923)

Fatmağül KIZIL*

ÖZ

Toplumsal cinsiyet algısının Türk edebiyatına yansımaları hakkında yapılan çalışmalar giderek artmakta ve bu algıyı yönlendiren temel olgulardan birinin milliyetçilik olduğu farklı açılardan ele alınmaktadır. Bu çalışmada Türk edebiyatının belirli bir dönemine toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik ve milliyetçilik kavramları doğrultusunda yaklaşan Murat Gür'ün *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)* başlıklı çalışması değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda öncelikle eserin başlık ve alt başlıkları ayrı ayrı incelenerek eser hakkında bilgi verilmektedir. Ardından ele alınan kavramlar çerçevesinde kitapta yeni bakış açıları ile literatüre yönelik eleştirilere dikkat çekilmiştir. Daha sonra Gür'ün söz konusu çalışmasının erkeklik ve milliyetçilik kavramları çerçevesinde tartışmaya açtığı konuların altı çizilmiş ve eserin alanındaki boşluğu hangi açılardan doldurduğu gösterilmiştir. Kitap hakkında daha önce yapılan incelemelere de değinilen bu çalışmada özellikle Türk romanındaki erkek karakter kurguları ve milliyetçilik kavramı arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğu ve yazarın bakış açısıyla milliyetçilik ve erkeklik arasındaki ilişkinin nasıl görünür kılındığı üzerinde durulmuştur. Böylece eserin Türk edebiyatı ve toplumsal cinsiyet çalışmaları arasındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk edebiyatı, Türk romanı, milliyetçilik, erkeklik, toplumsal cinsiyet.

ABSTRACT

Studies about the reflections of gender perception on Turkish literature are increasing and it is discussed from different angles that one of the basic phenomena guiding this perception is nationalism. In this paper, Murat Gür's work titled *Masculinity and Nationalism in Turkish Novel (1908-1923)*, who approaches a certain period of Turkish literature within the concept of *masculinity* and *nationalism* in the context of gender, is evaluated. Accordingly, firstly, the title and subtitles of the work are in-

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Nevşehir/Türkiye. E-mail: fatmagullkizil@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-3093-2733.

spected separately and data approximately the work is given. Then, within the framework of the concepts discussed, attention was drawn to the new perspectives brought in the book and the critics to the literature. Afterward, the issues of Gür's work opened for discussion within the concepts of masculinity and nationalism were underlined. In this study, in which previous reviews of the book were also mentioned, it was emphasized, in particular, how the relationship between male character constructions in Turkish novel and the concept of nationalism was established and how the relationship between nationalism and masculinity was made visible from the author's perspective. Thus, the place of the work between Turkish literature and gender studies was tried to be determined.

Keywords: Turkish literature, Turkish novel, nationalism, masculinity, gender.

Gür, Murat (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*. İstanbul: Kesit Yayınları, 357 sayfa.

Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda giderek artmaktadır. Toplumsal cinsiyet algısına etki eden birçok olgu çeşitli araştırmacılar tarafından farklı açılardan ele alınır. Bu algıyı yönlendiren en temel olgulardan birinin milliyetçilik olduğu kolaylıkla söylenebilir. Murat Gür'ün *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)* başlıklı eseri söz konusu iki kavramı bir arada ele alması ve bunlardan yola çıkarak Türk romanına yeni bir bakış getirmesi açısından dikkat çekmektedir.

Çalışma, Gür'ün Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde Prof. Dr. Abdullah Şengül'ün danışmanlığında tamamladığı doktora tezinin gözden geçirilmiş hâlidir. Eser, Şubat 2019'da Kesit Yayınları tarafından 357 sayfa olarak yayımlanmıştır. Çalışmada milliyetçiliğin edebî eserlere nasıl yansıdığı ve eserlerdeki toplumsal cinsiyet kurgularını nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Yazarın çıkış noktası Türk milletinin inşası ve bu süreçteki toplumsal cinsiyet kurguları incelenirken daha çok kadınlık üzerinde durulması ve erkeklik kurgularının incelenmemesidir. Bu doğrultuda erkeklik ve milliyetçilik odağında çalışma evreni 1908-1923 yılları arasında kaleme alınan eserlerle sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte yazar ele aldığı dönemin anlaşılabilmesi için Tanzimat dönemi romanına da aynı kavramlar doğrultusunda yaklaşır.

Eser daha önce iki araştırmacı tarafından tanıtılmıştır. Bülent Sayak (2019) çalışmasında daha çok kitabın yapısı üzerinde durur ve ele alınan temel kavramlar hakkında bilgi verir. Ardından erkeklik ve milliyetçilik ilişkisi açısından kitabın kapısını araladığı konuları vurgular. Kâmil Parın ise (2019) yazısında kitabın içeriğini genel olarak özetler ve böylece alanına getirdiği yeni bakışlar üzerinde durur. Bu incelemede diğerlerinden farklı olarak er-

keklik ve milliyetçiliğin roman karakterlerine yansımaları ayrıntılı olarak ele alınmış ve yazarın bu kavramlar çerçevesinde Türk romanına getirdiği yeni yorumların üzerinde durulmuştur.

Eser, “Giriş” dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yer alan “Millet, Milliyetçilik ve Ulus İnşası” alt başlığında “millet” (nation) teriminin Batı’daki ve Osmanlı’daki anlam farklılıkları üzerinde durulmuştur. “Edebiyat, Milliyetçilik ve Roman” alt başlığında milleti inşa etmek için edebiyatın gücünden yararlanıldığına dikkat çekilir. Edebî eserlerle, bu eserlerdeki kahramanlarla millet olma bilincinin oluşturulduğu vurgulanır. “Erkeklik ve Milliyetçilik” alt başlığında milliyetçi söylemin millet için makbul “erkeklik” ve “kadınlık” hâllerini ve bu hâllere uygun ahlak ve görgü kurallarını, davranış kalıplarını, cinsellik biçimlerini belirlediği açıklanır. Milliyetçi söylemde, millî olan her şeyin “idealize edilmiş erkeklik” kalıplarına uyduğu belirtilir. Böylece millî olan ile erkeklik arasında bağın nasıl kurulduğu açıklanır. “Çalışma Evreni ve Romanların Seçimi” başlığı altında çalışma evreninin nasıl belirlendiği, hangi romanların neden ele alınıp alınmadığı gerekçeleriyle açıklanır.

Birinci bölüm “Osmanlı Düşünce Dünyasında Milliyetçilik ve Edebiyatta Erkeklik Kurguları” başlığını taşır. “Osmanlı Modernleşmesi yahut Türk Milliyetçiliğinin Üç Hâli” alt başlığında Osmanlı’da milliyetçilik anlayışlarının seyri üzerinde durulmuştur. Osmanlı’dan Cumhuriyet’e kadar milliyetçiliğin Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük olmak üzere üç farklı şeklinin olduğu belirtilir. Bu üç farklı anlayışı halka mal etmek için aydınların edebiyatı kullandığı, bu fikirleri edebî eserlerde işlediği verilen örneklerle ortaya koyulur. Böylece bu gibi fikir değişim dönüşümlerinin edebî eserlerden takip edilebileceği gösterilmiş olunur. “Klasik Edebiyattan İlk Modern Anlatılara Erkeklik Temsillerinin ve Cinsellik Algısının Dönüşümü” alt başlığında aşk bağlamı etrafında eş cins aşkının karşı cins aşkına dönüşümü ele alınır. Klasik edebiyattaki aşk anlayışında âşık olunan kişinin kadın mı erkek mi olduğu ya da söz konusu aşkın tasavvufi mi beşerî mi olduğunun bilinmediğine dikkat çekilir. Zamanla eş cins aşkının olumsuzlandığı vurgusu yapılırken bunun nedeninin de milliyetçilik anlayışı olduğunun altı çizilir. Dolayısıyla milliyetçiliğin eş cins aşkından karşı cins aşkına geçişte de önemli bir rol oynadığı anlaşılır. Bu tespit farklı okumalar ve çalışmalar ile genişletilebilecek bir olgu olarak dikkat çekmektedir.

“Osmanlı Türk Romanının Doğuşunda Modernleşmenin ve Milliyetçiliğin Rolü” alt başlığında modernleşme, “dine dayalı dünya algılayışından, akla dayalı bir algılayışa geçmek” (Gür, 2019: 90) olarak ele alınır. Modernleşme

süreci ile milliyetçilik düşüncesinin Osmanlı-Türk toplumunda aynı zaman diliminde oluşmaya başladığı ve bu anlayışların din ve gelenek görenek algısını sarstığı belirtilir. Roman ve toplum arasındaki ilişki doğrultusunda modernleşme ve milliyetçiliğin söz konusu değerler üzerindeki etkisinin edebî eserler aracılığıyla izlenebileceği anlaşılır. “İradesiz-Hasta ve Züppe: Tanzimat Romanında Eril İdealin Düşmanları” alt başlığında Tanzimat romanlarındaki züppe tipi irade, hastalık kurgusu ve züppelik açısından incelenmiştir. Batı yaşamına, giyimine, konuşmasına beceriksiz bir şekilde öykünen bu karakterlerin kendilerini gülünç durumlara düşürdükleri, iradesiz oldukları hafif meşrep kadınlar tarafından yönetildikleri belirtilir. Çalışmada karakterlerin bu kurgusuna yeni bir bakış getirilir. Kendi millîliklerinden uzaklaşarak Batı’ya öykünen bu tiplerin kurgusunda da milliyetçi düşüncenin etkili olduğu, erken dönemde, adına milliyetçilik denmese de böyle bir algının bulunduğu eserlerden yola çıkılarak ifade edilir. Dolayısıyla bu tiplerin züppe olarak etiketlenmesinde millî olan bir tarafın varlığı gösterilir.

Bu başlık altında yeni bir bakışla ele alınan meselelerden biri de züppe karakterlerin babalarıdır. Jale Parla onların züppe olmasına neden olarak babasız olmalarını gösterir (akt. Gür, 2019: 113). Çalışmada ise Parla’nın edebiyat eleştirisinde çoğu zaman tartışılmadan kabul edilmiş bu görüşüne farklı bir bakış getirilir. Temel meselenin babasızlık değil babanın kendisi olduğu çıkarımı yapılır. Bu doğrultuda babası hiç olmayan Rakım Efendi ve Mansur Bey’in ideal bir kahraman olarak kurgulanması ile çoğu zaman baba ya da baba yerine geçen başka biri tarafından yetiştirilen kahramanların alafrangalığı karşılaştırılır. “Çalışkan-Ahlaklı ve Milliyetçi: Tanzimat Romanında Eril İdeallerin İnşası” alt başlığında eril idealleri temsil eden kahramanlar incelenmiştir. Rakım Efendi’nin Osmanlı-Türk edebiyatının ilk modern erkek tipi, Mansur’un ise modern anlamda milliyetçi erkeğin ilk örneği olduğu belirtilir. Yazar, Parla’nın “İslamî düşünce, felsefe ve dünya görüşü[nün]” bu dönem metinlerine hâkim olduğu anlayışına da yeni bir bakış açısı getirir (akt. Gür, 2019: 121). Rakım’ın çalışkan, tokgözlü, iffetli, sadakatli biri olduğu, ancak İslam’ın tüm kurallarına uyan ve yaptığı her şeyde İslam’a uygun yaşamayı önceleyen bir karakter olmadığı belirtilir. Dolayısıyla İslamî düşüncenin Parla’nın düşündüğü kadar metinlere hâkim olmadığı gösterilir. *Turfanda mı Yoksa Turfa mı* adlı romanda ideal olan her şeyin millî olanla, millî olan her şeyin de ideal olanla özdeşleştirildiği vurgulanır. Mansur’un da Rakım’ın da romanların sonunda baba olmalarının önemine değinilir. Onların baba olmalarının yeni neslin babalarının halkın içinden çıkacağıнын bir göstergesi biçiminde okunabileceği belirtilir.

İkinci bölüm “Gürbüz, Sağlıklı ve Muntazam Bedenlerin İnşası” başlığını taşır. “Milliyetçilik ve Erkek Bedenini Birlikte Düşünmek” alt başlığında milliyetçi söylem ve erkek bedeni arasındaki ilişki ele alınmıştır. Milliyetçiliğin idealize ettiği erkeklik anlayışının, boy, pos, endam, tavır, hareket, belirli fiziksel becerilere sahiplik, kişinin kendi beden imajı, bunu öteki insanlara sunma biçimi gibi birçok ölçütü olduğu vurgulanır. “Üniformanın Bedeni: Askerliğin Beden Söylemi” alt başlığında ele alınan romanlardaki asker kahramanlar ve üniforma arasındaki ilişki incelenir. Behiç, Sahir ve Muzaffer’in askerlik eğitimi aldıkları ancak askerlik yapamadıkları için erkekliklerinin eksik olduğu vurgulanır. Dolayısıyla önemli olan asker olmak değil vatan askerlik yaparak hizmet etmektir. Romanlardaki askerleri üniformalarıyla gören karakterlerin düşüncelerinden yola çıkılarak asker üniformasının bile bir erkeklik göstergesi olduğu sonucuna ulaşılar. Romanlarda önce öteki olarak sunulan karakterlerin askerlik yapmalarıyla birlikte ideal karakterler haline geldikleri belirtilir. Dolayısıyla asker olma, milletin bir parçası hâline gelme ve ideallik durumlarının birbirine paralelliği anlaşılır.

“Sivil Bedenleri ‘Yontmak’” alt başlığında asker olmayan erkeklerin bütünleştirici bir tutumla nasıl hegemonik söyleme dâhil edildiği örneklerle ortaya koyulur. Buna göre ideal erkeklerin, asker olmasa da gerektiği anda askerlik yapabilecek fiziksel özelliklere sahip olarak kurgulanmıştır. Bu karakterler fiziksel güç ve çeviklik gibi özelliklerinin yanı sıra cesur ve şerefli dirler. “Sonsuzluk Diliminde Nostaljik Bedenler: Tarihi Erkeklikler” alt başlığında konusunu tarihten alan romanlarda içinde yaşanan çağ için ideal olan erkeklik kurgularının tarihte de varmış gibi gösterildiği belirtilir. Bu karakterlerin fiziksel güç, irade, cinsellikten yoksunluk ve muntazamlık çerçevesinde kurgulandığına dikkat çekilir. Dolayısıyla tarihle bugün arasında köprü kurarak millet inşasına nasıl katkı sağlandığı ortaya koyulur. “İdeolojinin Gölgesinde Erkek Bedenini Anlatmak” alt başlığında Türk romanındaki ideal erkek karakterlerin bedeninin, gürbüz, sağlıklı ve muntazam olduğu, ordunun bir parçası ya da ulus inşasına farklı açılardan katkı sağladıkları belirtilir. Dolayısıyla ideallerin olumlu beden kurgusunda millî bilincin de önemli bir etken olduğu anlaşılır.

Üçüncü bölüm, “Bedenin Ötesinde Erkek Olmak: İdeal Erkekliklerin İnşası” başlığını taşır. “İkili Karşıtlıklar Yoluyla Erkekliği Tanımlamak” alt başlığında Türk romanındaki karşıtlıklar kullanılarak erkekliğin nasıl tanımlandığı tartışılır. Söz konusu metinlerde karşıtlıklar etkinlik/edilgenlik, sokulganlık/çekingenklik, zihin/beden, iktidar/direnış, istibdat/hürriyet, samimiyet/riyakârlık şeklindedir. Etkinlik, sokulganlık, zihin, iktidar, hürriyet, sami-

miyet gibi özelliklerin erkeklği temsil ettiği belirtilir. Edilgenlik, çekingenlik, bedensellik, riyakârlık ise erkeklğin karşısındadır ve dişil olanla özdeşleşmiştir. Bu ikili karşıtlıklar ortaya koyularak romanlardaki toplumsal cinsiyet kurgularının daha kolay anlaşılması sağlanmıştır. “İdeal Erkeklerin Erdemleri yahut Milliyetçiliğın Deđerleri” alt başlığında romanlardaki ideal erkeklerin ahlak, cesaret, irade, sadakat, fedakârlık, vazife bilinci, vatan aşkı erdemlerine sahip oldukları belirtilir. “Modern Çağın Model Şahısları ve Milliyetçilikleri” alt başlığında romanlardaki model şahısların özellikleri ele alınır. Bunlar Avrupa’da eğitim görmüş, memlekete dönünce edindikleri bilgileri Türk toplumunun yararı için kullanmış ya da kullanmayı hedefleyen karakterlerdir. Bu kurgunun temel sebebinin, millet ve toplumun temelini atacak modeller oluşturmak olduğu belirtilir. Böylece toplumu şekillendirmede edebî eserlerin katkısı gözler önüne serilir.

Dördüncü bölüm, “Öteki Erkek(lik)ler: Dâhili ve Harici Bedhahlar” başlığını taşır. “Milliyetçiliğın Işığında Ötekilik ve Türk Edebiyatında Ötekine Bakış” başlığı altında ötekinin neden var olması gerektiğı üzerinde durulur. Modernleşme sonrası ilk romanlarda ötekilerin daha çok milletin içinden çıktığı belirtilir. Dolayısıyla esasen Müslüman-Türk kimliğine sahip karakterlerin Batı özentisi olmalarıyla nasıl öteki hâline geldikleri gösterilmiş olur. “Hastalık Olarak Ötekilik ve Milleti Zayıf Düşüren Mikroplar” alt başlığında hastalık söylemi ile inşa edilen ötekilere örnekler gösterilir. Hastalığın alaf-ranga yaşam tarzını benimsemek olduğu ve romanlardaki bazı mekânlarda ötekilik vurgusu olduğu belirtilir. Bu mekânlarda Türk ve Müslüman olmayan ya da bu değerlerin bilincinde olmayan, dolayısıyla milletin bir parçası da sayılamayacak insanlar yaşamaktadır. “Ötekilerin Bedeni: Garibeleri ve Dünya Güzelleri” alt başlığında romanlarda öteki olarak ele alınan karakterlerin bedenlerinin nasıl tasvir edildiğı incelenir. Ötekiler ya çok çirkin ya da çok güzel olarak kurgulanmışlardır. Birinde ahlaki çirkinlikleri yanında bedensel çirkinlikleriyle de öteki biçiminde kurgulanan bu karakterler diğerrinde kadınsı bir güzelliğe sahip olmalarıyla öteki olmuşlardır. Milliyetçi söylemin erkeklikten beklediğı özellikler kadınsılık değil aksine ahlaki ve fiziksel olarak sağlamlıktır. Burada vurgulanan ahlaki ve fiziksel sağlamlığın bedene de yansıdığıdır.

Eserde romanlardaki erkeklik kurguları ideal ve öteki olarak iki farklı açıdan ele alınmıştır. İdeal olanlar ya askerdir ya da asker olma özelliğı gösterebilecek eğitimli, millî bilince sahip karakterlerdir. Öteki olan ise hem fiziksel hem ahlaki açıdan hasta ve millî bilinçten yoksun olarak kurgulanmıştır. Gür, metinleri ele alırken eserde tutarlı konu başlıkları oluşturmuş,

metinleri birçok başlık altında farklı açılardan incelemiştir. Eserde ele alınan sav, başka bir deyişle milliyetçi söylemin erkeklik kurgularını şekillendirdiği düşüncesi dönem romanı üzerinden ele alınarak ispatlanmıştır.

Eserde Türk edebiyatında oluşturulmuş belli başlı erkeklik kurgularına dikkat çekilmiştir. Böylece Millî Edebiyat dönemi romanındaki kurguların temelinde milliyetçilik olduğu gösterilmiştir. Gür, çalışmasıyla bu kurguların temel bileşenlerinin her dönemde değişebileceğini ortaya koyar. Bu açıdan söz konusu eser, Türk edebiyatının farklı dönemlerinin incelenmesinde araştırmacılara bir tür kılavuz işlevi görür. Ayrıca modern erkekliklerin tarihî seyirine dikkat çekilmesiyle erkeklik çalışmaları açısından da göz önünde bulundurulması gereken bir çalışmadır.

Kaynakça

- Gür, Murat (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Parın, Kâmil (2019). “Erkekliğin Kitabı: ‘Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)’”. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4(2): 586-591.
- Sayak, Bülent (2019). “Yayın Tanıtımı: Murat Gür, Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 46: 229-234.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*